

VILÁG- TÖRTÉNET

9. (41.) évfolyam 2019. 3.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **BARANYI TAMÁS PÉTER**
AZ ENYHÜLÉS MEGHATÁROZÁSA A HIDEGHÁBORÚ
HISTORIOGRÁFIÁJÁBAN
- **HÁDA BÉLA**
EGYENSÚLYOZÁSTÓL A SZOVJETBARÁTSÁGIG
- **SZEGŐ IVÁN MIKLÓS**
A FINN TÖRTÉNELEM ÖT KIHÍVÁSA ÉS A FINN ELIT ÖT VÁLASZA,
1945–1990
- **DÉVÉNYI KINGA**
FORRADALMAK ÉS PUCCSOK AZ ARAB VILÁGBAN
A 20. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN
- **DUDLÁK TAMÁS**
A SZARAJEVÓI MERÉNYLET HELYE A TÖRTÉNELEMBEN
- **SZEMLE**
BÓDAI DALMA, KOÓSZ ISTVÁN, KACZÚR ÁGNES,
BÍRÓ LÁSZLÓ ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Stefano Bottoni,
Katona Csaba, Martí Tibor
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos, Pók Attila, Poór János

9. (41.) évfolyam 2019. 3.

TARTALOM

Két szuperhatalom között. Kísérletek a mozgástér szélesítésére a hidegháború korszakában (Bíró László)	327
<i>Tanulmányok</i>	
Baranyi Tamás Péter: Az enyhülés meghatározása a hidegháború historiográfiájában	331
Háda Béla: Egyensúlyozástól a szovjetbarátságig. India szuperhatalmakkal szembeni politikájának evolúciója, 1947–1971	357
Szegő Iván Miklós: A finn történelem öt kihívása és a finn elit öt válasza, 1945–1990	389
Dévényi Kinga: Forradalmak és puccsok az arab világban a 20. század második felében. Paradigmatikus elemzés	423
<i>Műhely</i>	
Dudlák Tamás: A szarajevói merénylet helye a történelemben. Az első világháború okainak kontrafaktuális elemzése	467
<i>Szemle</i>	
A családtörténet-kutatás új útjain (Bócai Dalma)	485
Amikor gésának öltöztek a bálokon a lányok. A japán–magyar kapcsolatok történetéhez (Koósz István)	488
Magyarország és az arab világ, 1947–1989 (Kaczúr Ágnes)	491
Eszmélés és közösségépítés. Helyzetjelentések a magyar kisebbségi életről a királyi Jugoszláviában (Bíró László)	493

Jelen számunkat Bíró László szerkesztette

A családtörténet-kutatás új útjain¹

A családok, a családi élet kultúrtörténeti vizsgálatának fokozatos előtérbe kerülése évtizedek óta megfigyelhető a történelemtudományban. Ezen belül az utóbbi években egyre nagyobb hangsúly esik a családi stratégiák vizsgálatára, egyes családok több generációjának nyomon követésére, a társadalmi kapcsolatok kutatására. Számos iskola és módszertan ismert, melyek különböző módokon és szempontok szerint közelítik meg ezt a témakört, s különböző típusú forrásokat vizsgálnak. A Lyndan Warner, a kanadai Saint Mary's University docensének szerkesztésében 2018-ban, a Routledge kiadónál megjelent *Stepfamilies in Europe, 1400–1800* című tanulmánykötet ezen kutatások közül fűzi össze 12 szerző 11 tanulmányát.

A mozaikcsaládok, illetve azok jogi és gazdasági keretei, működése és dinamikája a társadalomtörténet egyik legújabb kutatási területe. A téma az utóbbi években több konferencia, monográfia és tanulmánykötet alapját képezte. Magyarországon az Erdélyi Gabriella által vezetett MTA BTK Lendület Családtörténeti Kutatócsoport 2017 óta interdiszciplináris módon foglalkozik a magyar premodern társadalom összetett és mozaikcsaládjainak vizsgálatával. A kutatócsoport együttműködik a kötet szerzőivel, és 2019 májusában Budapesten egy nagyszabású nemzetközi családtörténeti konferenciát rendezett (*Stepfamilies in the Early Modern World*).

A Lyndan Warner által szerkesztett kötet az összetett családok témakörében elmélyedő és egyúttal átfogó képet adó munka. A könyv négy évszázadból, Nyugat-Európától Észak- és Kelet-Európáig sorol példákat az adott társadalom különböző rétegeibe tartozó mozaikcsaládok stratégiáira és működésére, tagjainak életére vonatkozóan. A szerzők tanulmányaikban irodalmi és képzőművészeti alkotásokat, egyházi, különböző jogi és gazdasági iratokat, egodokumentumokat és másodlagos forrásokat vetnek össze, levelezéseket elemeznek. A kötet ezért elsősorban módszertani szempontból érdekes, a kora újkori mozaikcsaládok összetett világának számos vizsgálati lehetőségét vonultatja fel.

A tanulmánykötet elején az egyes szerzők munkásságuk rövid összefoglalásán keresztül mutatkoznak be. Vizsgálati területeik rendkívül változatosak, akad közöttük kultúrtörténetre, társadalomtörténetre, művészettörténetre, irodalomra, gazdaságra és jogra szakosodott kutató is. Az interdiszciplinaritás az egyes tanulmányokra is jellemző. A szerzők saját módszertanukon felül egymás eredményeire reflektálva további vizsgálati aspektusokat vonultatnak fel, ily módon építve a mozaikcsaládok mint új kutatási terület alapjait.

A tanulmányokat a szerkesztő bevezető és összegző tanulmánya foglalja keretbe, s egy függelék egészíti ki, melyben 14 fő- és ezenfelül négy alegységre bontva szerepelnek a

¹ *Stepfamilies in Europe, 1400–1800*. Ed.: Warner, Lyndan. New York, Routledge, 2018. 288 p.

kötetben felmerült témákat érintő további munkák, mintegy bibliográfiai összegzésként. Lyndan Warner bevezető tanulmányában megállapítja, bár a közfelfogás az elmúlt évtizedekben a válások megnövekedett száma miatt a múlt családjaira mint boldog nukleáris családokra tekint vissza, az összetett és mozaikcsalád azonban a kora újkori Európában éppúgy gyakori jelenség volt, mint a mai, modern társadalomban. Alapvető különbség azonban, hogy a mai mozaikcsaládok válás és azt követően egy új házasság révén jönnek létre, a vizsgált időszakban az egyik fél elhunytá következtében alakultak ki. Ennek ellenére, ahogy Warner az összegző tanulmányban bővebben kifejti, a mozaikcsaládok tagjainak szerepei és érzelmi élményei nagyon is hasonlóak voltak a mai emberekéhez, így a kötet eredményei nem csupán a történelemtudomány számára hasznosak.

A tanulmányok elrendezése időbeli sorrendet követ, ennek ellenére a szerkesztésben tematikus egységek is megfigyelhetők. A családok társadalmi és gazdasági stratégiáinak tükrében tárgyalja az újráházasodás, az új házastárs kiválasztásának szempontjait és a válásztás szereplőit Alexandra Guerson, a Torontói Egyetem oktatója és Dana Wessel Lightfoot, a University of Northern British Columbia docense. A szerzők a katalóniai Girona izraelita családjainak megváltozott házassági stratégiáit és a mozaikcsaládok jogi kereteit vizsgálják az 1391-es zsidóellenes támadásokat követően.

Szintén a jog felől közelíti meg a témát Anna Bellavitis, a franciaországi Roueni Egyetem professzora, aki a velencei családok belső működését elemezve a törvénytelen gyermekek helyzetét is vizsgálat alá vonja. Forrásait a testamentumok képezték. Ezekből látható, hogy a végrendelező férfi és nő gyermekei érdekeit szem előtt tartva szabadon választhatott számukra gyámot, aki egy esetleges új házasságban is óvhatta a félárvékat. Ezek a gyámok a végrendelező családjának tagjai voltak. Ugyanakkor a szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy a velencei arisztokrácia végrendeleteiben a törvénytelen gyermekekről való gondoskodás is gyakran megjelenik. A velencei urakhoz hasonlóan Diego Hurtado de Mendoza, a neves spanyol történétíró is gondoskodott végrendeletében – a két feleségétől született 11 gyermeke mellett – a két szeretőjétől született négy törvénytelen gyermekéről.

A spanyol nemesség mozaikcsaládjainak jellemzőit Grace E. Coolidge, a Grand Valley State University történelemprofesszorának tanulmánya mutatja be. Kutatási módszertana Bellavitis metódusával számos párhuzamot mutat, mindketten elsősorban végrendeletekre támaszkodnak, s a tanulmányokat összevetve az is megállapítható, hogy a két térség előkelő családjainak stratégiái igen hasonlóak voltak. Néhány jelenség egész Európában megfigyelhető. Ilyen volt többek között az özvegy férfiak hamarabbi újránházasodása, az özvegy nők nagyobb cselekvési szabadsága vagy az új házastárs kiválasztásában szerepet játszó társadalmi, gazdasági és családi-stratégiai szempont.

A kötet több tanulmányában is olvasható utalás a mostohaanya-sztereotípiákra, melyek számos korabeli történet és mese alapját ihlették. Tim Stretton, szintén a Saint Mary's University oktatója tanulmányában a mostohaanya státust jogi keretben vizsgálja, eseteit széles, európai példatárból merítve. Ugyanígy az újránházasodást övező, a korabeli irodalomban megjelenő sztereotípiákra építi írását Anu Lahtien, a Helsinkii Egyetem oktatója. Az irodalmi szövegeket családi levelezésekkel veti össze, s ez alapján mutatja be a mozaikcsaládok működését a 15–17. századi Svédországban. Elemzi az özvegy férfiak és nők újránházasodásának körülményeit, a félárván maradt gyermekek helyzetét, valamint azokat a tényezőket és együttthatókat, amelyek meghatározták az ilyen típusú családok kialakulását és életét.

Ugyanezen szempontok állnak Sylvie Perrier, az Ottawai Egyetem kutatója tanulmányának középpontjában is. Vizsgálatát azonban több generációra kiterjesztette, így szélesebb családi kapcsolati hálózatban elemzi az összetett és mozaikcsaládok működését, ki-

térve a kontaktusok érzelmi oldalára is. Hasonló módszertannal dolgozik Margareth Lanzinger, a Bécsi Egyetem gazdaság- és társadalomtörténet-kutatója is. Tanulmányában a 18. századi salzburgi és alsó-ausztriai mozaikcsaládok életét, érzelmeit vizsgálva a szétválasztási kérelmekre helyezte a hangsúlyt.

A mozaikcsaládok tagjainak érzelmi tapasztalatait Erdélyi Gabriella elemzi részletesen Miskolci Csulyak István omniáriuma alapján, melynek elejére a hatszor nősült lelkész maga jegyezte fel családfáját. Miskolci Csulyak – aki hat felesége közül ötöt özvegyen vett el – példáján látható, hogy a kora újkori mozaikcsaládok rendkívül összetettek voltak. Megfejtésük sokszor a korabeliek számára is feladvány volt, amit Pauwels Janszoon van Schoten *Het raadsel van Nijmegen* (Nijmegen rejtélye) című festménye (1619) érzékletesen fejez ki. A képen az alkotó négy szöveget helyezett el, amelyek egyfajta találós kérdést alkotnak a családi viszonyokra vonatkozóan. Sebastiaan Roes, a nijmegeni Radboud Egyetem oktatója tanulmányában a festményt, illetve annak nyomtatványváltozatait és történetüket ismerteti, s ez alapján tárja fel a kora újkori németalföldi családi jog szövevényes útjait.

Német protestáns halotti beszédek, epitáfiumképeket és a temetések ceremóniakönyveinek metszeteit elemzi tanulmányában Cornelia Niekus Moore, a Hawaii Egyetem kutatója. A szerkesztő, Lyndan Warner tanulmánya is a művészeti ábrázolásokon keresztül jeleníti meg a 15–18. századi mozaikcsaládokat, külön függelékben felsorolva az ismert ilyen típusú ábrázolásokat.

A kötet összetett és átfogó képet nyújt a kora újkori európai mozaikcsaládok témakörében. Földrajzi, vallási, jogi és társadalmi tekintetben is széles merítést ad, számos típusú forrást interdiszciplináris módon és különböző metódusok alapján elemezve. A tanulmányok, a szerzők korábbi munkássága és a kötet végén található összefoglaló bibliográfiai áttekintés is módszertani segítséget kínálhatnak a kibontakozó magyarországi mozaikcsalád-kutatás számára.

Bócai Dalma*

---

* A szerző az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola doktorandusza, az MTA BTK Lendület Családtörténeti Kutatócsoport doktorandusz kutatója.

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2019-es évfolyamának megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap